nrc›

REPORTAGE BEELDENDE KUNST

Waar eens poep en plas gezuiverd werden, is nu leegte, duisternis en contemplatie

Kunstwerk Kunststudio RAAAF zaagde eerder een bunker en een testinstallatie voor de Deltawerken in stukken. Nu laat het je in een oude rioolzuiveringsinstallatie duisternis, ruimte en leegte ervaren – middenin een kersverse Amsterdamse woonwijk.

Thomas van Huut

16 november 2021 • Leestijd 3 minuten

Compleet is de duisternis die je aan alle kanten omhult. Alleen aan de vallende druppels – en de lange echo die ze veroorzaken – kun je horen dat deze silo, één van de drie van de voormalige Amsterdamse rioolzuiveringsinstallatie, binnen net zo gigantisch is als buiten. Nadat je via een smalle buis naar binnen bent gekropen, duurt het nog ruim een kwartier voordat je ogen wennen aan het donker. Bovenin blijken buizen te zitten die een klein beetje zonlicht binnenlaten. Het lijkt een sterrenhemel. In de verte hoor je kinderen spelen, maar hier is alleen stilte, leegte, donkerte.

De ervaring die *Black Water*, de nieuwe tijdelijke installatie van de broers Erik en Ronald Rietveld van kunst- en onderzoekstudio RAAAF oproept, is een groot contrast met de omgeving. De betonnen kolossen van 23 meter hoog, gebouwd in 1986, staan inmiddels ingeklemd tussen een gloednieuwe middelbare school en honderden net opgeleverde appartementen. De afgelopen jaren is er op het Zeeburgereiland in Amsterdam flink gebouwd, uiteindelijk moeten hier ruim 10.000 Amsterdammers komen wonen. „Jarenlang was het hier één uitgestrekte vlakte met drie karaktervolle silo's", zegt Ronald Rietveld. „En nu wordt het razendsnel ingevuld met, wat mij betreft, heel inwisselbare stedenbouw."

De installatie Black Water van RAAAF. Foto Maurice Spees

Daarbij is er te weinig oog voor de bijzondere geschiedenis van deze plek, vindt Ronald. „Dit deel van de stad werd jarenlang de 'smeerpijp' genoemd, al vanaf 1907 liep hier de riolering van de stad, zo de toenmalige Zuiderzee in." Hij zag een filmpje van een regionale omroep waarin bewoners fantaseren over wat er moest gebeuren met die al jaren leeg staande silo's: „Al die ideeën hadden niks te maken met de geschiedenis hier: een restaurant, een hotel, een klimmuur, of een chocoladezwembad. Wij willen laten zien hoe het óók kan zijn: een plek voor leegte, duisternis en contemplatie, allemaal dingen die in de stad nauwelijks meer bestaan."

Iconische ingrepen

RAAAF maakte de afgelopen jaren indruk met een aantal iconische ingrepen in historisch erfgoed, voor *Bunker 599* (2010) sneden ze samen met Atelier de Lyon een schijnbaar onaantastbare bunker van de Hollandse Waterlinie doormidden (deze zomer werd de Waterlinie uitgeroepen tot Unesco Werelderfgoed). Voor *Deltawerk //* sneden ze wederom met Atelier de Lyon een meterslange watergoot, een proefinstallatie voor de Deltawerken in stukken, om tot een golf-achtige installatie te komen. In de voormalige munitiefabriek van het Hem in Zaandam schuiven gigantische panelen van messing (het bronmateriaal van kogels) door de hal.

Vergeleken met die gelijk zichtbare, drastische ingrepen, is het in *Black Water* zoeken naar wat de kunstenaars eigenlijk precies hebben gedaan. „We benadrukken de kwaliteiten die het gebouw al heeft", legt Erik uit. „Het druppelende water is een ingreep van ons, het zand waarop je staat ook, en we schuiven terwijl je er staat, heel traag een van de luiken open, om het effect van je ogen die wennen aan de duisternis iets te versterken." In totaal werd er 120.000 liter water en 60 kuub zand de silo naar binnen gebracht.

Dit deel van de stad werd jarenlang de 'smeerpijp'

Erik Rietveld: „Het kost tijd om er grip op te krijgen, en dat is precies de bedoeling. De franse filosoof Maurice Merleau-Ponty heeft een theorie over de 'optimale greep', het lichaam bereidt zich altijd voor om de wereld om zich heen zo goed mogelijk te benaderen. Wanneer je ergens een donkere kamer binnenkomt, ben je normaal gesproken meteen gericht op het zoeken van het lichtknopje. Met *Black Water* proberen we die optimale greep te verstoren, om alle zintuigen opnieuw te laten werken om de ruimte te verkennen."

Leegstaande publieke gebouwen

Leegstand van publieke gebouwen is een belangrijk thema in het werk van RAAAF. In 2010 maakten ze voor de voor Architectuur Biënnale van Venetië de installatie *Vacant NL*, een collectie blauwe maquettes van alle ruim 10.000 Nederlandse overheidsgebouwen die toen leeg stonden. Het bleek een „soort miniatuurwereld" waar de volgende projecten al in schuilden: „het Hem en deze silo's, die zaten allemaal al in die installatie voor Venetië."

Toen RAAAF besloot iets met de silo's te willen doen, duurde het nog ruim een jaar voordat ze van de Gemeente Amsterdam de sleutel kregen. Ronald: „Omdat we niet in opdracht werken, zit er in eerste instantie niemand op ons werk te wachten. Ze zijn vaak bang dat wat we doen onveilig is." Erik: „Wat mensen dreigen te vergeten, is dat al die gebouwen publiek eigendom zijn. Door mensen hier binnen te laten, willen we ze ook confronteren met de achterkant van de stad, die zo vanzelfsprekend is dat het onzichtbaar wordt." Ronald: „In het geval van deze silo's hebben echt alle Amsterdammers eraan bijgedragen: van Ramses Shaffy tot Johan Cruijff, alles wat ze door de wc spoelden, kwam uiteindelijk hier terecht."

***Black Water** van RAAAF is t/m 25 november te zien op het Zeeburgereiland, Amsterdam. Inl: contemporarycommoning.nl*